

The Application of Antoine Berman's Model in the Analysis of the Translation of Imam Khomeini's Political-Divine Testament with a Look towards the Transforming Tendencies of the Source Text

Jalal Abidan

M.A. in Arabic Language Translation,
Damghan University, Damghan, Iran

Morteza Zare Beromi *

Assistant Professor, Department of Arabic
Language Translation, Damghan University,
Damghan, Iran

Abstract

The research aims to analyze source text tendencies when translating from Persian to Arabic, discussing translation principles. The mentioned research is divided into two parts: theoretical and comparative. The theoretical part focuses on Antoine Berman's attitude towards the transforming tendencies of the source text. The comparative part includes an analysis of the translation of Imam Khomeini's political-divine testament based on Antoine Berman's model. Berman identified thirteen tendencies that influence the way the source text is presented. These tendencies are rationalization, clarification, expansion, ennoblement, qualitative impoverishment, quantitative impoverishment, assimilation, destruction of rhythms, the

* Corresponding Author: m.zare@du.ac.ir

How to Cite: Abidan, J., Zare Beromi, M. (2024). The Application of Antoine Berman's Model in the Analysis of the Translation of Imam Khomeini's Political-Divine Testament with a Look towards the Transforming Tendencies of the Source Text. *Translation Researches in the Arabic Language and Literature*, 13(29), 107-144. doi: [10.22054/RCTALL.2024.74338.1679](https://doi.org/10.22054/RCTALL.2024.74338.1679)

destruction of the underlying networks of signification, the destruction of linguistic patternings, the destruction of vernacular networks or their exoticization, the destruction of expressions and idioms, and the effacement of the superimposition of languages. Each tendency offers a unique perspective on the translator's decisions, based on different aspects of the original text. The research method used was descriptive and analytical. The results of the study revealed that the changing tendencies of the source text had varying impacts on the translation process of Imam Khomeini's political and divine testament. The extent to which each factor influences the process in question relies on the translator's decisions and the genre of the text. Rationalization is the most significant factor, while quantitative impoverishment, the destruction of expressions and idioms, and the effacement of the superimposition of languages have not been shown to have an impact.

Keywords: Translation, Arabicizing, Antoine Berman, Text-Changing Tendencies, Political-Divine Testament of Imam Khomeini.

Introduction

Translation criticism theories are broadly categorized into two main branches: originalist theories which focus on the original text, foreign language, and culture, and destinationist theories which center around the reader, target language, and culture. The primary objective of transformational tendencies is to modify the original text in such a way that it presents an acceptable meaning and beautiful form to the users of the target language. Given this definition, it is crucial to evaluate the extent of destruction caused by the changing tendencies since the target text's essence usually rejects the source text's form in favor of syntactic independence and semantic clarity.

In his translation evaluation model, Berman examines various methods of transferring text from the source language to the target language. He identifies tendencies that can impact the quality of the translation: rationalization, clarification, expansion, ennoblement,

qualitative impoverishment, quantitative impoverishment, assimilation, destruction of rhythms, the destruction of the underlying networks of signification, the destruction of linguistic patternings, the destruction of vernacular networks or their exoticization, the destruction of expressions and idioms, and the effacement of the superimposition of languages. Berman provides many examples to explain the cultural and linguistic reasons for these distortions, including the destruction or modernization of native language networks, the destruction of expressions and idioms, and the effacement of the superimposition of languages. Familiarity with Berman's model is essential for teachers and translation students of the Arabic language, especially in translating key texts like the political-divine testament of Imam Khomeini, which require a strong tendency towards localization. It can improve their skills in translating from Persian to Arabic and vice versa.

Literature Review

The search in the databases revealed that there has been no independent research on the translation of Imam Khomeini's political-divine testament based on Antoine Berman's model of the transforming tendencies of the original text. However, it might be helpful to mention the completed works based on the mentioned model and their description for the audience.

In their article on the review of the latest translation of the novel "The Stranger" based on Antoine Berman's text distortion system (2016), Farsian and Esmaili discussed seven cases of the changing tendencies of the original text in the analysis of Mehran Zindabudi's translation of Albert Camus's "The Stranger." They concluded that 1) the translator had to use "rationalization" due to the structural differences between French and Persian languages; 2) the translator had sometimes made "clarification" in unnecessary cases; 3) The tendency of the translator to "expand" is the result of the two previous tendencies; 4) The "ennoblement" of the translator compared to the

source text had sometimes led to the improvement and sometimes to the degradation of the linguistic level of the translation; 5) "Destruction of rhythm", "the destruction of linguistic patternings" and "the destruction of expressions" are among other tendencies that change the shape of the original text in the translation of Zindabudi from the Book of stranger; 6) Although Berman's model is very perfectionist and its application leads to word-for-word translation, it is quite effective in distinguishing the differences between the target text and the source text.

In their article examining the effectiveness of Berman's model in the evaluation of Quran translation: the study of rationalization tendency (2019), Niazi et al. pointed out that the said model emphasizes preserving the originality of the source text and avoiding its change and distortion in the translation. They concluded that 1) rationalization in the translation of the Holy Quran is sometimes mandatory and sometimes optional; 2) optional rationalization is included in negative analysis and avoided in positive analysis; 3) The reason for forced rationalization in the translation of the Holy Qur'an is to avoid making the target text unpleasant.

Amirian, in his article on the review of the Arabic translation of *Ainaha* according to Berman's morphometric model (1400), pointed out that the level of validity of the target text and its quality is determined by the application of translation evaluation models. In his research, he discussed Ahmed Musa's translation of the novel *Chashm'hā'yash* (Her Eyes) by Bozorg Alavi based on the six tendencies of Burman's model and concluded that 1) "quantitative impoverishment" and "qualitative impoverishment" more than other tendencies had changed the original text in the translation and this had caused a semantic difference between the source and destination text; 2) The translator's "ennoblement" is a decision to be reader-oriented and to achieve a destination text that is more beautiful than the source text; 3) "ennoblement" and "expansion" are effective in "clarifying" the translation; 4) The "rationalization" of translation is unavoidable due to the grammatical differences of the source and target languages.

The present research is innovative compared to the works that have discussed the types of translation based on Antoine Berman's model. It is dependent on three factors: 1) the application of all thirteen tendencies that transform the original text in the analysis of the translation of Imam Khomeini's political-divine testament and avoiding act selectively in this field; 2) the structural and content expansion of disruptive tendencies; 3) Focusing the analytical part of the research on translation learning from Persian to Arabic.

Research Methodology

The current study methodology is both descriptive and analytical. The objective of the description is to address the theoretical framework of the investigation. At this stage of study, commonly accepted generalisations are often outlined, and the gathered data is not subjected to analysis. During the analytical phase, the research model is applied to the text being studied. This essay examines the translation process of Imam Khomeini's political-divine testament, using Antoine Berman's concept of the transforming tendencies of the original text. The goal is to uncover the effects of deforming tendencies in the translation from Persian to Arabic.

Conclusion

Out of the thirteen tendencies that alter the structure of the original text, 10 have influenced the translation of Imam Khomeini's political-divine testament.

1) Rationalisation: This inclination entails repositioning adjectives, transforming nouns into verbs, simplifying the lexical chain, altering the placement of verbs, and converting noun phrases into verbs. It also involves eliminating redundant words, adding or removing inflections, converting unfamiliar terms into familiar ones, and vice versa. The change in the text of the Imam Khomeini's testament in translation has been most influenced by converting complex statements into simple ones. Additionally, additional instances,

particularly related to grammar, can be identified that contribute to the imparting of wisdom.

2) Clarification: The act of clarifying the translation of the testament of Imam Khomeini has occurred in two ways: firstly, by clarifying the element of the original text in the translated text after adjusting it to Arabic grammar; and secondly, by considering and defining the concept of the element of the original text in the destination.

3) Expansion: The translation of the testament of Imam Khomeini has been carried out in two ways: creating synonyms and transforming words into phrases. Both approaches share the characteristic of including superfluous text in the final output.

4) Ennoblement: This movement involves translating the testament of the Imam Khomeini into the Arabic language. In this revision, the objective is to enhance the aesthetic appeal of the target text by rephrasing the sentence structure and incorporating eloquent punctuation marks.

5) Qualitative Impoverishment: Inevitable qualitative impoverishment occurs when translating the testament of Imam Khomeini due to the reliance on the word form in the language. Excluding the lexical borrowings between Persian and Arabic, it is impossible to rectify the deficiency in the quality of other terms.

6) Assimilation: Assimilation refers to the process of reviewing and amending the source text before translation in order to prepare it according to the preferences of the translator. The translation of the Imam Khomeini's testament undergo significant changes, mostly due to a trend towards assimilation.

7) Destruction of Rhythms: The destruction referred to in the translation process of the Imam Khomeini's testament has frequently occurred for two reasons: firstly, the utilisation of punctuation marks that deviate from the original text, such as quotation marks, brackets, and solid lines to separate sentences; and secondly, the implementation of substantial alterations in the context of the source text.

8) Destruction of Underlying Networks of Signification: The network

of signifiers and implicit meanings is destroyed when certain signifiers or crucial words from the original text are not translated. The translation of the imam's testament has partially dismantled the network of symbols and underlying connotations.

9) Destruction of Linguistic Patternings: The identified tendency indicates Antoine Berman's scepticism towards translators and his pessimistic view of translation. He has observed that the target text lacks the original organisation of the source text because of the employment of morphing tendencies. Additionally, these justifications put the Imam's testament translation at risk of destruction due to systemic tendencies.

10) Destruction of Vernacular Network or Their Exoticisation: The destruction of native language networks occurs when native languages and culturally-specific terms are ignored or eliminated from local varieties of the standard language. On the other hand, innovation happens when elements of the native language are emphasised in the standard written language, such as through the use of italics or bold writing. It has been hard to translate the Imam's testament into the framework that has been talked about because of changes in some culturally specific language. There has been no innovation in this context.

Three out of the thirteen tendencies that alter the structure of the original text were not influential in the translation of Imam Khomeini's political-divine testament.

1) Quantitative Impoverishment: This case demonstrates that synonyms or lexical variations associated with a certain meaning in the testament of the Imam were translated using only one term, neglecting the presence of other words with similar meanings.

2) Destruction of Expressions and Idioms: Berman examines two factors to elucidate this phenomenon. Firstly, the significance of proper nouns in the main text's discourse. Secondly, there is a lack of interchangeability among idioms. He regarded the act of removing the listed things and substituting them with indigenous items as indicative of the obliteration of the original text's expressions and terminology

in the translation. Upon examining and analysing the testament of the Imam, it was determined that the original text remained unaffected by the localization of phrases and idioms during the translation process, thus preserving its discourse intact.

3) The Effacement of the Superimposition of Languages: This trend aims to eradicate the linguistic variations present in the source text throughout the translation process. This inclination has not had an opportunity to influence the translation of the testament of Imam, as the language used in the text of the testament of Imam does not encounter linguistic variety.

کاربست الگوی آنتوان برمن در تحلیل تعریب وصیت‌نامه سیاسی-الهی امام خمینی (ره) با نگرش به گرایش‌های تغییر شکل‌دهنده متن مبدأ

کارشناسی ارشد مترجمی زبان عربی، دانشگاه دامغان، دامغان، ایران

جلال عیب‌دان

استادیار، گروه مترجمی زبان عربی، دانشگاه دامغان، دامغان، ایران

مرتضی زارع برمی*

چکیده

هدف از پژوهش حاضر، تحلیل گرایش‌های تغییر شکل‌دهنده متن مبدأ در ترجمه از فارسی به عربی است تا بدین وسیله اصول و مبانی تعریب به بحث گذارده شود. بر همین اساس، پژوهش حاضر به دو بخش نظری و تطبیقی تقسیم شده است؛ بخش نظری، دربرگیرنده نگرش آنتوان برمن به گرایش‌های تغییر شکل‌دهنده متن مبدأ است و بخش تطبیقی، ناظر به تحلیل تعریب وصیت‌نامه سیاسی-الهی امام خمینی (ره) بر اساس الگوی آنتوان برمن است. برمن از سیزده گرایش به عنوان عوامل تغییر شکل‌دهنده متن مبدأ نام برده است. این گرایش‌ها عبارت هستند از: خردپروری، شفاف‌سازی، تطویل، اصالت‌بخشی، فقرزدگی کیفی، فقرزدگی کمی، همسان‌سازی، تخریب ضرب‌آهنگ‌ها، تخریب شبکه‌دال‌ها و معانی ضمنی، تخریب گرایش‌های نظام‌مند، تخریب یا بدیع‌سازی شبکه‌های زبان بومی، تخریب عبارت‌ها و اصطلاحات، و پاک‌سازی از انباشتگی‌های زبانی. هر کدام از این گرایش‌ها جنبه‌هایی از متن اصلی را در نظر گرفته و چشم‌انداز دقیقی به ترجمه و شناخت تصمیم‌های مترجم می‌دهد. روش پژوهش، توصیفی-تحلیلی است. نتایج پژوهش نشان داد که تأثیر گرایش‌های تغییر شکل‌دهنده متن مبدأ بر فرآیند تعریب وصیت‌نامه سیاسی-الهی امام خمینی (ره) از یکدیگر متفاوت است؛ دامنه تأثیر هر یک از آن‌ها بر فرآیند اشاره شده، وابسته به تصمیم‌های مترجم و همچنین ژانر متن است؛ در حالی که خردپروری از قوی‌ترین تأثیر برخوردار است، فقرزدگی کمی، تخریب عبارت‌ها و اصطلاحات و پاک‌سازی از انباشتگی‌های زبانی فرصتی برای نقش‌آفرینی به دست نیاورده‌اند.

کلیدواژه‌ها: ترجمه، تعریب، آنتوان برمن، گرایش‌های تغییر شکل‌دهنده متن، وصیت‌نامه سیاسی-الهی امام خمینی (ره).

مقدمه

نظریه‌های نقد ترجمه به دو شاخه اصلی تقسیم شده‌اند؛ نظریه‌های مبدأگرا که معطوف به متن اصلی و زبان و فرهنگ بیگانه هستند و نظریه‌های مقصدگرا که جهت آن‌ها به سمت خواننده و زبان و فرهنگ مقصد است. هدف گرایش‌های تغییر شکل دهنده، تخریب کلمه در متون اصلی است تا بدین وسیله امکان ارائه شکل زیبا و معنای پذیرفته را به کاربران زبان مقصد میسر سازد. با این وصف، اگر این موضوع را در نظر بگیریم که اساس یا جوهره متن مقصد، معمولاً شکل متن مبدأ را به ازای استقلال نحوی از آن و نیز تحقق وضوح معنایی رد می‌کند، بهتر می‌توان بر میزان تخریبی که گرایش‌های تغییر شکل دهنده ایجاد می‌کند، اشراف پیدا کرد.

برمن^۱ در الگوی ارزیابی ترجمه روش‌های مختلف انتقال متن از زبان مبدأ به زبان مقصد را بر اساس گرایش‌های ریخت‌شکنا خردپروری (= العقلنة)، شفاف‌سازی (= التوضیح)، تطویل (= التطویل)، اصالت‌بخشی (= التنفخیم)، فقرزدگی کیفی (= الإختصار کیفی)، فقرزدگی کمی (= الإختصار الكمی)، همسان‌سازی (= المجانسة)، تخریب ضرب‌آهنگ‌ها (= هدم الإيقاعات)، تخریب شبکه دال‌ها و معانی ضمنی (= هدم الشبكات الدالة والضمنية)، تخریب گرایش‌های نظام‌مند (= هدم التنسیقات)، تخریب یا بدیع‌سازی شبکه‌های زبان بومی (= هدم أو تغریب الشبكات اللغوية المحلية)، تخریب عبارت‌ها و اصطلاحات (= هدم العبارات)، و پاک‌سازی از انباشتگی‌های زبانی (= محو التراکبات اللغوية) بازبینی و سعی کرده تحریف‌هایی را که به دلایل فرهنگی و زبانی در ترجمه پیش می‌آید با مثال‌های متعدد تبیین کند. با این وصف، آشنایی با الگوی برمن و کاربری آن به ویژه در متون شاخص نظیر وصیت‌نامه سیاسی-الهی امام خمینی(ره) که با گرایش قوی به بومی‌سازی ترجمه شده‌اند برای مدرسان و دانشجویان مترجمی زبان عربی ضروری بوده و می‌تواند مهارت‌های آن‌ها را در ترجمه از فارسی به عربی و برعکس ارتقا دهد.

1. Berman, A.

درباره گرایش‌های فوق باید توضیح داد که: ۱- با تکیه بر گرایش «خردپروری» می‌توان از سایر گرایش‌ها صرف‌نظر کرد؛ زیرا این گرایش تبلور گرایش‌های پس از خود است. ۲- مشخص نیست که توالی گرایش‌ها و تقدم برخی از آن‌ها بر بعضی دیگر، نشانه اهمیت بیشترشان باشد؛ زیرا همه آن‌ها زنجیره‌وار به هم بسته‌اند. ۳- برخی گرایش‌ها بسیار به هم نزدیک هستند. برای مثال، «تخریب یا بدیع‌سازی شبکه‌های زبانی بومی» و «تخریب عبارت‌ها و اصطلاحات» از بسیاری جهت‌ها مشابه یکدیگر بوده و تمایز آن‌ها از هم دشوار است. ۴- برخی گرایش‌ها نظیر «همسان‌سازی» فراگیر بوده و ظهورشان نتیجه وجود گرایش‌های دیگر است. با این حال، امتیاز اصلی سیزده گرایش مدنظر برمن این است که در هر ترجمه‌ای وجود دارد و بسامد هر کدام می‌تواند بسته به نوع متن، متغیر باشد.

وصیت‌نامه سیاسی-الهی امام خمینی(ره) از یک مقدمه، دو تذکر اساسی و هجده بند تشکیل شده است.^۱ «دار الولا» بیروت در سال ۱۴۳۸ هـ. ق. مطابق با ۲۰۱۷ میلادی ترجمه عربی وصیت‌نامه یاد شده را با عنوان *الوصیة الالهیة السیاسیة للإمام الخمینی قدس سره* منتشر کرد.^۲ متن وصیت‌نامه محدود به زمانی خاص یا گروه و نسلی معین نیست؛ بنابراین در ترجمه آن باید سه اصل را مدنظر قرار داد: ۱- بافت متن مبدأ در ترجمه حفظ شود. ۲- پیکره معنایی متن مبدأ به صورت دست‌نخورده به زبان مقصد انتقال داده شود؛ یعنی مترجم مجاز نیست که معنا را به دلیل کنجکاوی درباره عبارت‌ها فراموش کند. ۳- مترجم باید کیفیت، صراحت و دقت نویسنده متن مبدأ را داشته باشد. به عبارت دیگر، مترجم باید لطافت، فضیلت، جاننداری، ملایمت، برازندگی، احترام، توانایی و سرزندگی نویسنده متن اصلی را در ترجمه آشکار کند.

سه اصل یاد شده، راه به سوی الگوی آنتوان برمن می‌برد؛ زیرا وی باور دارد که دانش نهفته در فرهنگ زبان مادری باید دستمایه ترجمه متون متعلق به دیگر فرهنگ‌ها قرار گیرد

۱. آنچه امام خمینی(ره) در بندهای وصیت‌نامه خویش بیان فرموده‌اند به دو بخش عوامل و اسباب حفظ و بقای ثمره انقلاب اسلامی و موانع و خطرهای تهدیدکننده آن طبقه‌بندی می‌شود. ایشان تذکر داده‌اند که «وصیت سیاسی-الهی اینجانب اختصاص به ملت عظیم‌الشأن ایران ندارد، بلکه توصیه به جمیع ملل اسلامی و مظلومان جهان از هر ملت و مذهب می‌باشد» (امام خمینی، ۱۳۸۸: ۲۸). تحقق این تذکر، وابسته به ترجمه وصیت‌نامه حضرت امام(ره) است.

۲. ناشر، نام مترجم یا مترجم‌ها را در شناسنامه کتاب ذکر نکرده و در این ارتباط توضیحی نداده است.

و از تمام قوای پنهان در آن برای ترجمه استفاده شود و در این بین تا جایی که ممکن است حق هیچ آوا و جزء کلمه‌ای از متن مبدأ ضایع نشود و چه بسا در این مسیر حتی به گمشده‌های زبان مادری نیز برسیم. با این وصف، سؤال‌های پژوهش عبارت هستند از:

- نقش آفرینی گرایش‌های تغییر شکل‌دهنده متن مبدأ در فرآیند تعریب و وصیت‌نامه سیاسی-الهی امام خمینی (ره) تابع چه عواملی است؟

- هدف مترجم از کاربست گرایش‌های تغییر شکل‌دهنده متن مبدأ در تعریب و وصیت‌نامه سیاسی-الهی امام خمینی (ره) چیست؟

- تأثیر گرایش‌های تغییر شکل‌دهنده متن مبدأ بر شیوه تعریب و وصیت‌نامه سیاسی-الهی امام خمینی (ره) چگونه است؟

۱. پیشینه پژوهش

۱-۱. پیشینه نظری

مقطع مهمی از تفکر ترجمه‌شناختی نظریه پرداز فرانسوی، آنتوان برمن (۱۹۹۱-۱۹۴۲) در این جمله کلیدی او خلاصه شده است که «ترجمه عبارت است از ترجمه کلمه، ترجمه متن از این نظر که (متن) کلمه است» (Berman, 1999: 25). ترجمه کلمه از دید برمن، یک ترجمه لفظ به لفظ صرف نیست، بلکه ترجمه‌ای تحت‌اللفظی است^۱ که کلمه‌ها و صورت تقریبی متن مبدأ را حفظ می‌کند؛ ترجمه لفظی «نه گرده برداری است و نه تکثیر، بلکه توجه به نقش و تعامل دال‌هاست»^۲ (ibid: 14). در واقع، اینکه ترجمه تا چه میزان متن بیگانه را شبیه‌سازی می‌کند و تا چه حد تفاوت‌ها را نشان می‌دهد، توجه برمن را به خود جلب کرده بود. اثر برمن با عنوان *L'épreuve de l'étranger: Culture et traduction dans l'Allemagne romantique* (۱۹۸۴) در انگلیسی به تجربه کردن بیگانه: فرهنگ و ترجمه در آلمان رمانتیک (۱۹۹۲) ترجمه شد.

۱. دستور زبان ترجمه تحت‌اللفظی بیشتر از ترجمه لفظ به لفظ با الگوهای بیانی زبان مقصد همخوانی دارد؛ زیرا در مواردی نظیر حذف، اضافه و جابه‌جایی انعطاف‌پذیرتر است (جواهری، ۱۳۹۵: ۳۸).

۲. دال همان صورت است؛ دال یک تصور ذهنی است که به تصور ذهنی دیگری به نام مدلول یا معنی و مفهوم ملصق است (صفوی، ۱۳۹۹: ۲۰۱).

افزون بر این، برمن در مقاله *La traduction comme épreuve de l'étranger* (۱۹۸۵) که ونوتی^۱ آن را با عنوان، ترجمه و آزمون‌های بیگانه (۲۰۰۴) به انگلیسی ترجمه کرد، ترجمه را تجربه/ آزمون (*épreuve*) و به دو معنا توصیف کرده است: ۱- آزمونی برای فرهنگ مقصد که غرابت متن و واژه بیگانه را تجربه می‌کند؛ ۲- آزمونی برای متن بیگانه که از بافت زبان اصلی خود ریشه می‌گیرد (Berman, 2004: 276).

اثر دیگری از برمن با عنوان *La traduction et La letter ou L'auberge du lointain* (۱۹۹۹) در دست است که در زبان فارسی با عنوان ترجمه و جزء کلمه یا بیتوته در دوردست و در زبان عربی با عنوان *الترجمة والحرف أو مقام البعد* ترجمه شده است. این اثر، شامل مجموعه‌ای از سمینارهای برمن است که پس از مرگ وی به همت همسر و همکارانش به صورت کتاب درآمد و با این تفکر که مبادا با ویرایش، لطمه‌ای به هدف نویسنده وارد شود، اصلاحاتی در آن انجام نداده‌اند. الگوی ارزیابی ترجمه بر پایه گرایش‌های ریخت‌شکن متن مبدأ در فرآیند ترجمه از جمله بخش‌های محوری این کتاب است (برمن، ۱۳۹۷: ۱۱).

برمن گرایش عام به خنثی‌سازی اثر بیگانه در ترجمه را با به کار گرفتن استراتژی‌های طبیعی‌سازی (= بومی‌سازی)، محکوم کرده است (ماندی^۲، ۱۳۹۴: ۲۸۴). به گفته او، هدف کاملاً اخلاقی عمل ترجمه این است که مترجم بیگانه را همان‌گونه که هست بپذیرد (Berman, 2004: 277). با وجود این، برمن معتقد است، نظامی از ریخت‌شکنی مبتنی بر نیروهای قوم‌گرایانه در متن‌های مقصد وجود دارد که از جلوه‌گر شدن بیگانه جلوگیری می‌کند (ماندی، ۱۳۹۴: ۲۸۴).

۲-۱. پیشینه تجربی

جست‌وجو در بانک‌های اطلاعاتی نشان داد که تعریب وصیت‌نامه سیاسی-الهی امام خمینی (ره) بر مبنای الگوی آنتوان برمن از گرایش‌های تغییر شکل‌دهنده متن مبدأ، تاکنون در یک اثر پژوهشی مستقل مورد توجه قرار نگرفته است؛ با این حال، نام بردن از

1. Venuti, L.
2. Munday, J.

پژوهش‌هایی که بر اساس الگوی مذکور به سرانجام رسیده‌اند و نیز تشریح آن‌ها می‌تواند برای مخاطبان مفید باشد.

فارسیان و اسماعیلی (۱۳۹۶) در مقاله «بررسی آخرین ترجمه رمان بیگانه بر اساس سیستم تحریف متن آنتوان برمن» هفت مورد از گرایش‌های تغییر شکل‌دهنده متن اصلی را در تحلیل ترجمه مهران زنده‌بودی از کتاب *بیگانه* آلبر کامو به بحث گذارده‌اند. آن‌ها به این نتیجه رسیده‌اند که ۱- مترجم به دلیل تفاوت‌های ساختاری دو زبان فرانسه و فارسی ناگزیر به استفاده از «معقول‌سازی» بوده است. ۲- مترجم گاهی در موارد غیرضروری اقدام به «شفاف‌سازی» کرده است. ۳- گرایش مترجم به «اطناب» نتیجه دو گرایش قبلی است. ۴- «تفاخرگرایی» مترجم در مقایسه با متن مبدأ گاهی به ارتقا و گاهی به تنزل سطح زبانی ترجمه منجر شده است. ۵- «تخریب ضرب‌آهنگ»، «تخریب سیستم‌بندی‌های متن» و «تخریب اصطلاحات» از دیگر گرایش‌های تغییر شکل‌دهنده متن اصلی در ترجمه زنده‌بودی از کتاب *بیگانه* است. ۶- اگرچه الگوی برمن بسیار کمال‌گرایانه است و کاربست آن به ترجمه لفظ‌به‌لفظ منجر می‌شود، اما در تشخیص تفاوت‌های متن مقصد از متن مبدأ کاملاً مؤثر است.

نیازی و همکاران (۱۳۹۹) در مقاله «بررسی کارآمدی الگوی برمن در ارزیابی ترجمه قرآن: مورد مطالعه گرایش منطقی‌سازی» به این نکته اشاره کرده‌اند که الگوی یاد شده بر حفظ اصالت متن مبدأ و پرهیز از تغییر و تحریف آن در ترجمه تأکید دارد. آن‌ها به این نتیجه رسیده‌اند که ۱- منطقی‌سازی در ترجمه قرآن کریم گاهی اجباری و گاهی اختیاری است. ۲- منطقی‌سازی اختیاری در تحلیل منفی و پرهیز از آن در تحلیل مثبت جای می‌گیرد. ۳- دلیل منطقی‌سازی اجباری در ترجمه قرآن کریم، پرهیز از ناخوش ساخت شدن متن مقصد است.

امیریان (۱۴۰۰) در مقاله «بررسی ترجمه عربی عیناها طبق الگوی ریخت‌شکنانه برمن» اشاره کرده است که میزان اعتبار متن مقصد و کیفیت آن، با کاربست الگوهای ارزیابی ترجمه مشخص می‌شود. وی در پژوهش خود، تعریف احمد موسی از رمان *چشم‌هایش*، نوشته بزرگ علوی را بر مبنای شش گرایش از الگوی برمن به بحث و به این نتیجه رسیده است که ۱- «غنازدایی کمی» و «غنازدایی کیفی» بیشتر از سایر گرایش‌ها، متن اصلی را

در ترجمه تغییر داده و این موضوع موجب تفاوت معنایی بین متن مبدأ و مقصد شده است. ۲- «تفاخرگرایی» مترجم تصمیمی در راستای خواننده محوری و دستیابی به متن مقصدی زیباتر از متن مبدأ است. ۳- «تفاخرگرایی» و «اطناب» در «شفاف سازی» ترجمه مؤثر است. ۴- «منطقی سازی» ترجمه به دلیل تفاوت های دستوری زبان مبدأ و مقصد گریزناپذیر است. نوآوری پژوهش حاضر در مقایسه با آثاری که انواع ترجمه را بر اساس الگوی آنتوان برمن به بحث گذارده اند به سه عامل وابسته است:

- ۱- کاربست هر سیزده گرایش تغییر شکل دهنده متن مبدأ در تحلیل تعریب وصیت نامه سیاسی-الهی امام خمینی (ره) و پرهیز از گزینشی عمل کردن در این زمینه
- ۲- بسط ساختاری و محتوایی گرایش های ریخت شکنانه
- ۳- متمرکز کردن بخش تحلیلی پژوهش بر ترجمه آموزی از فارسی به عربی.

۲. روش پژوهش

روش پژوهش حاضر، توصیفی-تحلیلی است. منظور از توصیف، پرداختن به چهارچوب نظری پژوهش است. در این سطح از پژوهش، معمولاً کلیاتی که از قبل وجود دارد توصیف می شود و اطلاعات گردآوری شده تحلیل نمی شود. در مرحله تحلیلی، کاربست الگوی پژوهش در متن مورد مطالعه مدنظر است؛ در این مرحله فرآیند تعریب وصیت نامه سیاسی-الهی امام خمینی (ره) بر اساس الگوی آنتوان برمن از گرایش های تغییر شکل دهنده متن مبدأ به بحث گذارده می شود تا از این رهگذر، تأثیر گذاری گرایش های ریخت شکنانه در ترجمه از فارسی به عربی آشکار گردد.

۳. یافته های پژوهش

با کنش ترجمه، دو شریک با یکدیگر در ارتباط قرار می گیرند: بیگانه (کلمه ای که شامل اثر، مؤلف و زبان مؤلف می شود) و خواننده (که اثر ترجمه شده را دریافت می کند). بین این دو، مترجم قرار دارد که همه پیام را از یک زبان به زبان دیگر گذر می دهد. محل آزمون در پندار برمن، موقعیت همین میانجی است (ریکور، ۱۳۹۲: ۱۷) که در مواجهه با سیزده گرایش خردپروری، شفاف سازی، تطویل، اصالت بخشی، فقرزدگی کیفی، فقرزدگی کمی،

همسان‌سازی، تخریب ضرب‌آهنگ‌ها، تخریب شبکه‌دال‌ها و معانی ضمنی، تخریب گرایش‌های نظام‌مند، تخریب یا بدیع‌سازی شبکه‌های زبان بومی، تخریب عبارت‌ها و اصطلاحات، و پاک‌سازی از انباشتگی‌های زبانی قرار دارد.

۳-۱. خردپروری

خردپروری بر ساختارهای نحوی متن مبدأ و نیز بر نقطه‌گذاری‌ها (= تعداد جمله‌ها) متمرکز است. خردپروری، عبارت‌ها و توالی جمله‌های متن اصلی را بر اساس ایده‌خاص مترجم از نو ترکیب می‌کند (برمان، ۲۰۱۰: ۷۶). مترجم فرانسوی برادران کارامازوف^۱ اشاره کرده است که «سنگینی خاص سبک داستایوفسکی^۲ مشکلی تقریباً حل‌نشده برای مترجم ایجاد می‌کند. با وجود غنای محتوا، بازتولید جمله‌های پیچیده کار ناممکنی شده بود» (Meschonnic, 1973: 317)؛ بنابراین هر شکل از زیاده‌روی مؤلف در مترجم‌سازی فرم، نثر را منجمد می‌کند. این نقص، شرط لازم برای خردپروری را در اختیار مترجم قرار می‌دهد (برمان، ۲۰۱۰: ۷۶-۷۷).

جابه‌جایی صفت‌ها در تعریف پاره‌گفتار (۱): «تأییدات غیبی الهی» (امام خمینی، ۱۳۸۸: ۲۹)، «التأیید الإلهی الغیبی» (الإمام الخمينی، ۲۰۱۷: ۱۸). ترتیب صفت‌های متن مبدأ (= غیبی الهی) از جزء به کل است، این ترتیب در متن مقصد جابه‌جا گشته و به صورت کل به جزء (= الإلهی الغیبی) تعریف شده است.

ابدال اسم به فعل در تعریف پاره‌گفتار (۲): «نصیحت و وصیت من به احزاب...» (امام خمینی، ۱۳۸۸: ۹۶)، «- أنصح وأوصی - الأحزاب...» (الإمام الخمينی، ۲۰۱۷: ۶۶). به منظور تسهیل در جمله‌بندی متن مقصد، اسم‌ها (= نصیحت و وصیت من) به فعل‌های مضارع (= أنصح وأوصی) تعریف شده است.

کاهش زنجیره‌واژگانی در تعریف پاره‌گفتار (۳): «تکرار نموده و با اشاره می‌گذرم» (امام خمینی، ۱۳۸۸: ۸۳)، «سوف اکرر الحدیث باختصار» (الإمام الخمينی، ۲۰۱۷: ۵۷). یکی از

1. Frères Karamazov
2. Dostoïevski

دو جمله متن مبدأ (= با اشاره می گذرم) در زبان مقصد به حرف و اسم (= باختصار) تعریف شده است؛ بنابراین متن مقصد با کاهش تعداد جمله‌ها روبه‌روست.

تغییر محل فعل در تعریف پاره گفتار (۴): «و شما ای مستضعفان جهان و ای کشورهای اسلامی و مسلمانان جهان بپاخیزید و حق را با چنگ و دندان بگیرید» (امام خمینی، ۱۳۸۸: ۱۱۹)، «انهضوا اَنتُم یا مستضعفو العالم ویا أیتها الدول الإسلامیة والمسلمون فی العالم أجمع، وخذوا حقوقکم بأیدیکم و أسنانکم» (الإمام الخُمینی، ۲۰۱۷: ۸۳). گاهی تغییر موقعیت فعل در زنجیره واژگانی (= بپاخیزید/انهضوا؛ بگیرید/خذوا) بر اساس تفاوت‌های دستوری زبان مقصد از زبان مبدأ الزامی است؛ بر همین اساس در پاره گفتار (۴) جمله‌های اسمیه به فعلیه تعریف شده است.

حذف واژه تکراری در تعریف پاره گفتار (۵): «محافل ضد اسلامی و ضد ملی» (امام خمینی، ۱۳۸۸: ۲۹)، «المحافل المضادة للإسلام وللوطنية» (الإمام الخُمینی، ۲۰۱۷: ۱۸). یکی از دو واژه تکراری متن مبدأ (= ضد) در تعریف به قرینه لفظی حذف شده است.

افزوده شدن حرف عطف در تعریف پاره گفتار (۶): «وصیت اینجانب به وزرای مسئول در عصر حاضر و در عصرهای دیگر آن است که علاوه بر آنکه شماها و کارمندان وزارتخانه‌ها بودجه‌ای که از آن ارتزاق می‌کنید مال ملت [است] و باید همه خدمتگزار ملت خصوصاً مستضعفان باشید» (امام خمینی، ۱۳۸۸: ۷۷)، «أوصی الوزراء والمسؤولین فی العصر الحاضر والعصور المقلبة أن یدرکوا أنهم وموظفی وزاراتهم یرتزون من أموال الشعب، لذا وجب علیهم جمیعاً أن یکونوا خداماً للشعب وخصوصاً المستضعفین منهم» (الإمام الخُمینی، ۲۰۱۷: ۵۳). عبارت «وزرای مسئول» از متن مبدأ با افزوده شدن واو عطف به صورت «الوزراء والمسؤولین» تعریف شده است. تصمیم مذکور معنای متن اصلی را در مقصد تغییر داده است. عبارت «همه خدمتگزار ملت خصوصاً مستضعفان» نیز همانند مورد قبلی با افزوده شدن واو عطف به صورت «خداماً للشعب وخصوصاً المستضعفین منهم» تعریف شده است، اما همانند مورد نخست با تغییر در معنا مواجه نیست.

حذف حرف عطف در تعریب پاره گفتار (۷): «از امور بسیار با اهمیت و سرنوشت‌ساز مسأله مراکز تعلیم و تربیت از کودکان تا دانشگاه‌ها است» (امام خمینی، ۱۳۸۸: ۸۳)، «من الأمور الهامة المصيرية، مسألة مراكز التربية والتعليم بدءاً من دور الحضارة وحتى الجامعات» (الإمام الخميني، ۲۰۱۷: ۵۷). حرف عطف در فرآیند تعریب، از عبارت «بسیار با اهمیت و سرنوشت‌ساز» حذف شده است. به نظر می‌رسد حفظ واو در متن اصلی و حذف آن از متن مقصد به روان‌خوانی متن در هر دو سمت کمک کرده است.

تبدیل حالت مجهول به معلوم در تعریب پاره گفتار (۸): «از دبستان‌ها تا دانشگاه‌ها کوشش شد که معلمان و دبیران و اساتید و رؤسای دانشگاه‌ها از بین غرب‌زدگان یا شرق‌زدگان و منحرفان از اسلام و سایر ادیان انتخاب و به کار گماشته شوند» (امام خمینی، ۱۳۸۸: ۵۲)، «فمن جهة حرص المسئولون آنذاك على تعيين المعلمين والمدرسين والأساتذة ورؤساء الجامعات من بين المنبهين بالغرب أو الشرق ومن المنحرفين عن الإسلام وسائر الأديان» (الإمام خميني، ۲۰۱۷: ۳۴-۳۵). حالت مجهول متن مبدأ (= کوشش شد؛ انتخاب و به کار گماشته شوند) به معلوم (= حرص المسئولون ... على تعيين) تعریب شده است.

موضوع حالت فعل در پاره گفتار (۸) فقط این نیست که یک ساخت معلوم جایگزین یک ساخت مجهول شده است، بلکه همیشه این نقش یک مقوله است (و نه صورت آن) که بیشترین اهمیت را در ترجمه دارد، یعنی ترجمه کردن ساخت مجهول به معلوم در فرآیند گرایش مترجم به خردپوری می‌تواند بر میزان اطلاعات ارائه شده در متن مقصد و نیز تغییر شکل آرایش خطی عناصر معنایی در آن، به دلیل معرفی صریح کنشگر تأثیرگذار باشد.

تبدیل حالت معلوم به مجهول در تعریب پاره گفتار (۹): «اکنون که به خواست خداوند متعال و مجاهدت ملت - از روحانی و دانشگاهی تا بازاری و کارگر و کشاورز و سایر قشرها - بند اسارت را پاره و سد قدرت ابرقدرت‌ها را شکستند و کشور را از دست آنان و وابستگان نشان نجات دادند، توصیه اینجانب آن است که نسل حاضر و آینده غفلت نکنند» (امام خمینی، ۱۳۸۸: ۵۳-۵۴)، «والآن وبعد أن تحطمت الأغلال وكُسرت طوق سلطة القوى الكبرى وأُنقذت البلاد من أيدي عملائهم - بارادة الله وجهاد الشعب بكل فئاته من

طلبة علوم دینیة إلى طلبة جامعات وإلى كسبة وعمال وفلاحين - فإني أوصي هذا الجيل والأجيال القادمة باليقظة» (الإمام الخميني، ۲۰۱۷: ۳۵-۳۶). حالت معلوم فعل‌های متن مبدأ (= پاره [کردند]؛ شکستند؛ نجات دادند) به صورت مجهول (= تحطمت؛ کُسر؛ اُنقذت) تعریب شده است و در این فرآیند، گروه‌های فاعلی (= از روحانی و دانشگاهی تا بازاری و کارگر و کشاورز و سایر قشرها) جای خود را به گروه‌های مفعولی (= بند؛ سد؛ کشور) داده است.

تبدیل جمله پیچیده به دو جمله ساده در تعریب پاره گفتار (۱۰): «حکام جنایتکار که دسترنج شما را به دشمنان شما و اسلام عزیز تسلیم می‌کنند از کشور خود برانید» (امام خمینی، ۱۳۸۸: ۱۱۹)، «اطردوا الحکام الجناة من بلدانکم فهم یسلمون حصیلة أتعابکم إلى أعدائکم و أعداء الإسلام العزیز» (الإمام الخميني، ۲۰۱۷: ۸۴). متن مبدأ متشکل از یک جمله‌واره مستقل و یک جمله‌واره وصفی است. این متن به یک جمله مرکب متشکل از دو جمله‌واره مستقل تعریب شده است.

۳-۲. شفاف‌سازی

شفاف‌سازی نتیجه طبیعی خردپرووری است، اما به صورت ویژه بر تصریح واژگان متن مبدأ یا معانی آن‌ها در ترجمه متمرکز است؛ زیرا به معین کردن نامعین (برمان، ۲۰۱۰: ۷۸)، مرئی ساختن نامرئی و نیز عبور دادن واژگان از چندمعنایی به تک‌معنایی تمایل دارد (همان: ۷۹). گرایش به شفاف‌سازی برای بسیاری از مترجم‌ها یک اصل اجتناب‌ناپذیر است (همان: ۷۸). گالوی کینل^۱ شاعر انگلیسی اشاره کرده است که «ترجمه باید کمی از متن اصلی‌اش شفاف‌تر باشد» (Gresset, 1983: 517).

شفاف‌سازی با تصریح در تعریب پاره گفتار (۱۱): «این امانت الهی را که در ایران به طور رسمی اعلام شده» (امام خمینی، ۱۳۸۸: ۳۲)، «بالإعلان رسمياً عن قیام الجمهورية الإسلامية واستقرار هذه الأمانة الإلهية فی ایران» (الإمام الخميني، ۲۰۱۷: ۲۰). مترجم بر اساس راهبرد تصریح، عبارت «امانت الهی» را به متن مقصد منتقل و مقصود از آن را با «الجمهورية

1. Kinnel, G.

الإسلامية» آشکار کرده است. راهبرد تصریح مبتنی بر «ترجمه نکردن ارجاعات فرهنگی برون‌زبانی» است (Pedersen, 2005: 4). در این راهبرد، ارجاع فرهنگی برون‌زبانی با استفاده از «آشکارسازی» یا «افزودن» مشخص تر می‌شود (اسکمل^۱، ۱۴۰۰: ۱۰۸).

شفاف‌سازی با دگرگویی در تعریف پاره‌گفتار (۱۲): «به عنوان «سهم» مبلغی می‌دهند» (امام خمینی، ۱۳۸۸: ۱۱۴)، «قد یقدمون أحياناً مبالغ علی أنها حقوق شرعية» (الإمام الخميني، ۲۰۱۷: ۸۱). واژه «سهم» با استفاده از راهبرد شفاف‌سازی / دگرگویی به «مبالغ علی أنها حقوق شرعية» تعریف شده است. دگرگویی چنین تعریف می‌شود: «ترجمه‌ای که با آزادی عمل انجام می‌شود و در آن مترجم همواره نویسنده را مد نظر دارد تا هرگز محو نشود، اما آن قدر که به مفهوم مورد نظر نویسنده وفادار است از واژه‌های او متابعت نمی‌کند» (Dryden, 1989: 8). شفاف‌سازی در پاره‌گفتارهای (۱۱) و (۱۲) منجر به تطویل شده است.

۳-۳. تطویل

هر ترجمه‌ای معمولاً از متن مبدأ خود، طولانی‌تر است. این اصل تا حدودی نتیجه دو گرایش قبلی است؛ زیرا خردپروری و شفاف‌سازی منجر به آشکار شدن گسترشی می‌شوند که در متن اصلی پنهان است. اکنون اگر بسط مذکور با ویژگی فاقد معنا بودن یا بی‌محتوایی متمایز شود، تطویل صورت گرفته است. آرمل گرن^۲ «قطعات» نووالیس^۳ را به فرانسوی ترجمه کرد؛ این قطعات در زبان اصلی (آلمانی) بسیار مختصر و دارای معانی ژرف هستند، اما در ترجمه مطول شده‌اند؛ تطویل در اینجا آنچه را نزد نووالیس همچون چاه‌ها عمودی و ژرف است به دالان‌هایی تبدیل نموده که بی‌جهت وسعت یافته و سطحی و افقی شده‌اند (برمان، ۲۰۱۰: ۷۹-۸۰).

مترادف‌نویسی در تعریف پاره‌گفتار (۱۳): «کودکان ما اگر نام غربی داشته باشند مفتخر؛ و اگر نام خودی دارند سر به زیر و عقب افتاده‌اند» (امام خمینی، ۱۳۸۸: ۵۵)، «فأطفالنا یصبحون

1. Scammell, C.
2. Guerne, A.
3. Novalis

مورداً للفخر والعزة بأسمائهم الغربية، فی حین علیهم أن یخجلوا ویوسموا بالتخلف إذا كانت أسماءهم محلية» (الإمام الخمينی، ۲۰۱۷: ۳۸). تک واژه متن مبدأ (= مفتخر) به دو واژه (= الفخر والعزة) که دلالت‌های معنایی مشترک دارند، تعریب شده است.

بسط واژه به جمله در تعریب پاره گفتار (۱۴): «جوان فعال» (امام خمینی، ۱۳۸۸: ۳۰)، «الشبان - الذين يمثلون الساعد الفاعل للمجتمع» - (الإمام الخمينی، ۲۰۱۷: ۱۸). واژه وصفی متن مبدأ (= فعال) به جمله معترضه یا میان جمله (= الذين يمثلون الساعد الفاعل للمجتمع) تعریب شده است.

تصمیم‌های مترجم، ضمن تحمیل متن‌افزایی‌های تهی از بار معنایی بدیع بر متن مقصد، ضرب آهنگ آن را نیز در مقایسه با متن اصلی تغییر داده است.

۳-۴. اصالت بخشی

اصالت بخشی به این نتیجه می‌رسد که ترجمه «زیباتر» از متن اصلی است. زیبایی در واقع، منطق خردپروری را تکمیل می‌کند. به این معنا که هر سخنی باید زیبا باشد؛ در شعر «حالت شاعرانه» و در نثر «نغزگویی» را برانگیزد (برمان، ۲۰۱۰: ۸۰).

گرایش به اصالت بخشی یا آراسته‌سازی در ادبیات ترجمه شده با انگیزه دست‌یابی به متون «خوانا»، «تماشایی»، «موجز» و تزکیه شده از سنگینی‌های متن اصلی به سود «معنا» کاملاً فعال است (همان: ۸۱). در واقع، گرایش به اصالت بخشی، گریزگاهی برای نظریه ترجمه فراهم می‌آورد که به واسطه آن، بتواند از روش‌های لفظ به لفظ و تحت‌اللفظی خلاصی یابد (ماندی، ۱۳۹۴: ۳۱۸).

اصالت بخشی در تعریب پاره گفتار (۱۵): «ما مفتخریم و ملت عزیز سر تا پا متعهد به اسلام و قرآن مفتخر است که پیرو مذهبی است که می‌خواهد حقایق قرآنی، که سراسر آن از وحدت بین مسلمین بلکه بشریت دم می‌زند، از مقبره‌ها و گورستان‌ها نجات داده و به عنوان بزرگترین نسخه نجات دهنده بشر از جمیع قیودی که بر پا و دست و قلب و عقل او پیچیده است و او را به سوی فنا و نیستی و بردگی و بندگی طاغوتیان می‌کشاند نجات دهد» (امام خمینی، ۱۳۸۸: ۱۶)، «أما نحن وشعبنا المجید - المتشعب بالقرآن والإسلام - فنفخر أننا أتباع مذهب

یهدف لإنقاذ الحقائق القرآنية - الفيضة بالنداء بالوحدة بين المسلمين، بل بين البشر أجمعين - من حالة الاقتصار على المقابر والمدافن، وتحقيق الانطلاق لها - باعتبارها أعظم صفة منجية - لتحرير البشر من كل ما يكبل أيديهم وأرجلهم وقلوبهم وعقولهم ويجرهم نحو الفناء والضياع والرق والعبودية للطواغيت» (الإمام الخميني، ۲۰۱۷: ۹). مترجم به منظور تحقق يك تعريب زيا از وصيت نامه سياسي-الهي امام خميني (ره) تصميماتي گرفته است كه بخشي از آن، در پاره گفتار (۱۵) دیده می‌شود؛ ۱- تعريب دو عبارت «مفتخریم» و «مفتخر است» به تك عبارت «نفخر»، ۲- تحديد «ملت» با «ما» و تعريب آن به «شعبنا» به معنای «ملت ما»، ۳- جایگزینی دو اصطلاح عامیانه «سر تا پا متعهد» و «دم زدن» با دو اصطلاح فرهیخته «متشبع» و «الفيضة بالنداء»، ۴- بازنگری در تقدم و تأخر «اسلام و قرآن» و «پا و دست» و تعريب آنها به «القرآن والإسلام» و «أیدی وأرجل» و ۵- استفاده از خطوط تیره در متن مقصد به منظور متمایز ساختن میان جمله‌های متن اصلی.

۳-۵. فقرزدگی کیفی

منظور از این گرایش، جایگزینی واژه‌ها و عبارت‌ها با معادل‌هایی است که فاقد غنای آوایی یا مشخصه‌های معنایی و تصویری متناظر باشند (Berman, 2004: 283). مقصود برمن از کلمه تصویری، عناصری است که شکل و آوای آن‌ها به نحوی با معنایشان ارتباط دارد. مثالی که وی ارائه می‌کند واژه «Butterfly/ پروانه» و واژه‌های متناظر آن در زبان‌های دیگر است (ماندی، ۱۳۹۴: ۲۸۶). این سخن بدین معنا نیست که واژه «Butterfly» شبیه پروانه است، بلکه به نظر می‌رسد در جوهره آوایی و پیکره‌ای واژه «Butterfly» مشخصه بال‌بال‌زدن پروانه است (برمان، ۲۰۱۰: ۸۲).

فقرزدگی کیفی در تعريب پاره گفتار (۱۶): «نقشه موزیانه» (امام خمینی، ۱۳۸۸: ۳۹)، «دوراً مخرباً» (الإمام الخميني، ۲۰۱۷: ۲۵)، پاره گفتار (۱۷): «کتاب سرنوشت‌ساز» (امام خمینی، ۱۳۸۸: ۱۴)، «کتاب الخلاص» (الإمام الخميني، ۲۰۱۷: ۸)، پاره گفتار (۱۸): «همدوش مردان» (امام خمینی، ۱۳۸۸: ۲۰)، «جنباً إلى جنب الرجال» (الإمام الخميني، ۲۰۱۷: ۱۱)، پاره گفتار (۱۹): «ابرقدرت‌های عالمخوار» (امام خمینی، ۱۳۸۸: ۳۳)، «القوى الكبرى والمستغلبين»

(الإمام الخميني، ۲۰۱۷: ۲۰) و پاره گفتار (۲۰): «خسارت‌های جانفرسا» (امام خمینی، ۱۳۸۸: ۶۲)، «خسائر مدمرة» (الإمام الخميني، ۲۰۱۷: ۴۳).

متن از کلمه‌ها و کلمه‌ها از حروف سرچشمه می‌گیرند؛ بنابراین بخشی از معنای «جزء کلمه» در عنوان «ترجمه و جزء کلمه یا بیتوته در دوردست» به صامت‌ها و مصوت‌ها اشاره دارد (برمان، ۱۳۹۷: ۱۵). با این وصف، ترجمه به زبان‌های مختلف به دلیل متفاوت بودن ساختمان کلمه‌ها از زبانی به زبان دیگر، ناگزیر با فقرزدگی کیفی مواجه خواهد شد. این موضوع در تعریب وصیت‌نامه سیاسی-الهی امام خمینی (ره) نیز قابل تأیید است؛ غنای آوایی و تصویری واژگان متن مبدأ (= موزیانه؛ سرنوشت‌ساز؛ همدوش؛ عالمخوار؛ جانفرسا) از معادل آن‌ها در متن مقصد (= مخرباً؛ الخلاص؛ جنباً إلى جنب؛ المستغلین؛ مدمرة) کاملاً متفاوت است.

۳-۶. فقرزدگی کمی

این گرایش به فقدان تنوع واژگانی در ترجمه اشاره دارد (ماندی، ۱۳۹۴: ۲۸۶). رمان‌نویس آرژانتینی روبرتو آرتل^۱ از سه واژه مترادف «Semblante»، «Rostro» «Cara» برای واژه «چهره» استفاده کرده است. در اینجا اصل این است که اهمیت «چهره» در اثر او با استفاده از سه واژه نشان داده شده است و هر مترجمی که به این مسأله احترام نگذارد و «چهره» را معادل همه آن‌ها قرار دهد، متن اصلی را با فقدان و کاهش مواجه ساخته و آثار آرتل را غیر قابل فهم می‌سازد (برمان، ۲۰۱۰: ۸۳). گرایش فقرزدگی کمی در تعریب وصیت‌نامه سیاسی-الهی امام خمینی (ره) مشاهده نشد.

۳-۷. همسان‌سازی

همسان‌سازی شامل یکپارچه‌سازی تمام سطوح ناهمسان و ناهمگون بافت اصلی است (همان: ۸۴). بوریس دو شلوزر^۲ عقیده دارد: «مترجم، بخواهد یا نخواهد، مجبور است دستی بر متن بکشد» (De Schloezer, 1972: 4). او به عنوان مترجم جنگ و صلح،

1. Arlet, R.

2. De Schloezer, B.

اظهار می‌دارد: «در جنگ و صلح، تولستوی^۱ می‌خواهد که همه چیز را یک‌جا بگوید و لذا در عبارت‌های سنگین و پیچیده می‌افتد» (ibid: 38).

همسان‌سازی در تعریب پاره‌گفتار (۲۱): «اگر نبود دست توانای خداوند امکان نداشت یک جمعیت ۳۶ میلیونی ... ممکن نبود این ملت با این وضعیت یکپارچه قیام کنند» (امام خمینی، ۱۳۸۸: ۲۹-۳۰)، «فلولا قدرة الله القادرة لما أمکن لسته و ثلاثین مليوناً أن ينهضوا» (الإمام الخميني، ۲۰۱۷: ۱۸).

تراکم واژگانی پاره‌گفتار (۲۱)، بعد از عبارت «یک جمعیت ۳۶ میلیونی» به قدری شدید است که به ناچار برای مختصر ساختن متن از علامت «سه نقطه» استفاده شد. بررسی دقیق پاره‌گفتار مذکور نشان داد که متراکم‌نویسی مؤلف منجر به دوباره‌نویسی غیر ضروری مرجع «قیام» در متن اصلی شده است؛ بر همین اساس در متن مقصد پالایش صورت گرفته و عبارت «ممکن نبود این ملت» تعریب نشده است.

۳-۸. تخریب ضرب‌آهنگ‌ها

نثر کمتر از شعر آهنگین نیست؛ گرس^۲ در مقاله‌ای نشان داده است که چگونه ترجمه متنی از فالکنر^۳ ضرب‌آهنگ را درهم می‌شکند؛ آنجا که متن اصلی تنها چهار علامت نشانه‌گذاری دارد، ترجمه بیست و دو علامت گرفته که هجده موردش فقط ویرگول است (برمان، ۲۰۱۰: ۸۵). ضرب‌آهنگ‌های متن وصیت‌نامه سیاسی-الهی امام خمینی (ره) در فرآیند تعریب، بیشتر به دلیل استفاده از گیومه‌ها، پرانتزها، خطوط تیره و نیز ایجاد تغییر در زنجیره‌های واژگانی تخریب شده و هدف از آن، اصالت‌بخشی به متن مقصد بوده است. نقطه‌گذاری‌ها و ویرگول‌ها در این میان، نقش ناچیزی داشته‌اند.

گیومه‌ها در تعریب پاره‌گفتار (۲۲): «اینجانب مناسب می‌دانم که شمه‌ای کوتاه و قاصر در باب «ثقلین» تذکر دهم» (امام خمینی، ۱۳۸۸: ۹)، «فإني أرى من المناسب التعرض باقتضابٍ قاصر لموضوع الثقلين» (الإمام الخميني، ۲۰۱۷: ۵).

1. Tolstoi
2. Gresset, M.
3. Faulkner, W.

واژه «ثقلین» در پاره گفتار (۲۲) گیومه دارد، اما این گیومه در تعریب حذف و منجر به تخریب ضرب آهنگ متن مبدأ در متن مقصد شده است.

پرانته‌ها در تعریب پاره گفتار (۲۳): «اسلام و حکومت اسلامی پدیده الهی است» (امام خمینی، ۱۳۸۸: ۳۱)، «إنَّ الإسلام والحكومة الإسلامية ظاهرة إلهية» (الإمام الخميني، ۲۰۱۷: ۱۹).

تعریب پاره گفتار (۲۳) برخلاف متن اصلی دارای پرانتز است و به همین دلیل ضرب آهنگ آن با مکث و تخریبی مواجه است که در متن مبدأ وجود ندارد.

خطوط تیره در تعریب پاره گفتار (۲۴): «چنانچه اشاره شد و کراراً تذکر داده‌ام» (امام خمینی، ۱۳۸۸: ۵۹-۶۰)، «— كما أشرت إلى ذلك مراراً —» (الإمام الخميني، ۲۰۱۷: ۴۱). پاره گفتار (۲۴) خالی از نشانه میان جمله‌ها (= خطوط تیره) است و تنها یک ویرگول دارد، اما تعریب آن با حذف ویرگول و افزودن شدن خطوط تیره مواجه است و این موضوع در تغییر و تخریب ضرب آهنگ متن مبدأ مؤثر است.

۳-۸-۱. زنجیره‌های واژگانی

ضرب آهنگ متن اصلی ممکن است به دلیل تغییر و تخریب زنجیره‌های واژگانی آن در ترجمه از بین رود (مانندی، ۱۳۹۴: ۲۸۶). مورد مذکور، سابق بر این، با عنوان‌های خردپروری، اصالت‌بخشی و نیز همسان‌سازی به بحث گذارده شد.

۳-۹. تخریب شبکه دال‌ها و معانی ضمنی

هر اثری شامل یک متن «ضمنی» یا «زیرین» است که در آن، برخی از دال‌های کلیدی بر اساس ارتباط متقابل و پیوستگی زنجیره‌وار، شبکه‌هایی را تشکیل می‌دهند. زیرمتن یکی از وجوه ضرب آهنگ و معناداری اثر است (برمان، ۲۰۱۰: ۸۵-۸۶). برای مثال، دروازه‌ها، بال‌ها، قفس‌ها، دالان‌های سرپوشیده، پیکره‌های غول‌آسا و گذرگاه‌ها در اثری از آرت، یک حد افراطی از کابوس‌ها را ایجاد می‌کنند. ترجمه‌ای که چنین شبکه‌هایی را به دلیل حذف برخی از دال‌های کلیدی به نمایش نگذارد، یکی از بافت‌های معنادار اثر را تخریب خواهد کرد (همان: ۸۶-۸۷).

تخریب شبکه دال‌ها و معانی ضمنی در تعریب پاره‌گفتار (۲۵): «اگر دانشگاه‌ها و مراکز تعلیم و تربیت دیگر با برنامه‌های اسلامی و ملی در راه منافع کشور به تعلیم و تهذیب و تربیت کودکان و نوجوانان و جوانان جریان داشتند، هرگز میهن ما در حلقوم انگلستان و پس از آن امریکا و شوروی فرو نمی‌رفت» (امام خمینی، ۱۳۸۸: ۸۴)، «فلو أن الجامعات ومراكز التربية والتعليم الأخرى كانت تسير وفق برامج إسلامية ووطنية في تعاملها مع الأطفال والناشئة وتهذيبهم وتربيتهم بما ينسجم مع هدفها في الحفاظ على مصالح البلاد، لما أصبح وطننا لقمة سائغة للإنجليز ثم للأمريكان والروس» (الإمام الخميني، ۲۰۱۷: ۵۷).

زیرمتن پاره‌گفتار (۲۵) به دلیل تعریب نشدن واژه «جوانان»، تخریب شده است. در توضیح این مطلب باید افزود که پاره‌گفتار مذکور، متمرکز بر دو شبکه گفتمانی درهم تنیده است؛ شبکه نخست، معرف نقش محوری دانشگاه‌ها و مراکز تعلیم و تربیت در آموزش و پرورش کودکان، نوجوانان و جوانان است؛ و شبکه دوم ضمن اشاره به تهی بودن نظام آموزشی کشور از برنامه‌های اسلامی و ملی، نسبت به عواقب شوم آن، هشدار می‌دهد.

۳-۱۰. تخریب گرایش‌های نظام‌مند

متن مبدأ ممکن است در الگوبندی جمله‌های خود نظام‌مند باشد، اما ترجمه‌ها معمولاً فاقد نظم خاصی هستند (Berman, 2004: 285). به عبارت دیگر، خردپروری، شفافیت‌بخشی و تطویل، الگوی نظام‌مند متن مبدأ را با درج عناصری که در اصل، خودش آن‌ها را دارد از بین می‌برند. در اینجا به یک نتیجه جالب توجه می‌رسیم؛ اینکه متن ترجمه شده که گفته شد واضح‌تر و همسازتر از متن اصلی است، عمومیت و تنوع بیشتر و نیز انسجام کمتری نسبت به آن دارد. در این حالت، متن ترجمه شده ظرفی از انواع مختلف اسلوب‌های نگارشی است تا حدی که ترجمه همیشه به طور همزمان واضح و مبهم به نظر می‌رسد. مشونیک^۱ این مسأله را درباره ترجمه آثار سلان^۲ نشان داده است. تحلیل متن اصلی و ترجمه‌اش نشان می‌دهد که ترجمه نظام‌مند نیست، درست مانند نوشته مبتدیان که بررسی کنندگان مؤسسات انتشاراتی

1. Meschonnic, H.

2. Celan, P.

آن را از اولین صفحه رد می‌کنند. در این حالت، خواننده عدم انسجام متن ترجمه شده را کاملاً متوجه می‌شود و به ندرت به آن اعتماد می‌کند؛ زیرا آن را مانند نسخه اصلی یا یک متن «واقعی» نمی‌بیند؛ بنابراین همان‌طور که شفافیت‌بخشی نمی‌تواند تخریب‌گرایی‌های نظام‌مند را پنهان کند، تطویل نیز نمی‌تواند فقرزدگی کمی را مخفی سازد (برمان، ۲۰۱۰: ۸۷-۸۸). تخریب‌گرایی‌های نظام‌مند در تعریب و وصیت‌نامه سیاسی-الهی امام خمینی (ره) نتیجه‌گرایی‌های قبلی است. با این حال، اگر ترجمه عربی و وصیت‌نامه حضرت امام (ره) بر اساس‌گرایی به خردپروری، شفاف‌سازی، تطویل، اصالت‌بخشی، همسان‌سازی و تخریب ضرب‌آهنگ‌ها که سابق بر این مورد بحث قرار گرفت، سنجیده شود، متن مقصد در یک سطح متعالی از نظام‌مندی متناسب با زبان عربی قرار دارد و این موضوع که با کاربری‌گرایی‌های مذکور در سطحی پایین‌تر از متن اصلی قرار گرفته، قابل تأیید نیست.

۳-۱۱. تخریب یا بدیع‌سازی شبکه‌های زبانی بومی

حذف زبان‌های بومی، آسیب جدی به متنیت فرهنگی یا فرهیخته آثار منشور وارد می‌سازد (همان: ۸۹)؛ زیرا شبکه‌های زبانی بومی نقش مهمی در ایجاد پس‌زمینه آثار منشور ایفا می‌کنند. برای مثال، می‌توان به استفاده از اسامی مصغر یا اصطلاحات فرهنگ‌محور در متن اصلی اشاره کرد. حذف این موارد، در ترجمه فقدان بزرگی است. راهکار سنتی غریب‌سازی یا بدیع‌سازی عناصر کلامی متن اصلی در ترجمه (اگر حذف نشوند) معمولاً از طریق مورب‌نویسی به منظور جدا ساختن آن‌ها از همبافت‌هایشان صورت می‌گیرد^۱ (ماندی، ۱۳۹۴: ۲۸۷).

متن وصیت‌نامه سیاسی-الهی امام خمینی (ره) به زبان معیار نوشته شده و حاوی تعدادی از اصطلاحات فرهنگ‌محور است که هم در زبان معیار و هم در گونه‌های زبانی بومی و محلی کاربرد دارد. زبان معیار، گونه‌ای معتبر از یک زبان است که در رسانه‌های دیداری شنیداری کاربرد دارد، در مدارس تدریس می‌شود و کاربران تحصیل کرده با آن گفت‌وگو می‌کنند (ترادگیل^۲، ۱۳۷۶: ۲۲). زبان معیار در فارسی، دو گونه نوشتاری و

۱. در تعریب و وصیت‌نامه سیاسی-الهی حضرت امام (ره) از مورب‌نویسی یا بلدنویسی به منظور غریب‌سازی یا بدیع‌سازی عناصر کلامی متن مبدأ در زبان مقصد استفاده نشده است.

گفتاری دارد (رضایی، ۱۳۸۳: ۲۷). صورت نوشتاری زبان خصوصیت‌های منحصر به فردی دارد که آن را از زبان گفتاری متمایز می‌سازد. برای مثال، نوشتار صورت ثابتی دارد و سنجیده‌تر و منسجم‌تر از گفتار است (همان: ۲۶-۲۷).

گونه‌های نوشتاری و گفتاری متن وصیت‌نامه حضرت امام (ره) به صورت نوشتاری تعریف شده است. زبان معیار به دلیل بومی و محلی نبودن و نیز کار بست فرهنگی تعریف شده برای آن از چهارچوب تخریب یا بدیع‌سازی شبکه‌های زبانی بومی خارج است. موضوع تعریف اصطلاحات فرهنگ محور برخلاف گونه معیار در چهارچوب بحث قرار دارد.

تخریب اصطلاح فرهنگ محور در تعریف پاره گفتار (۲۶): «آخوند سیاسی» (امام خمینی، ۱۳۸۸: ۱۴)، «عالم دین سیاسی» (الإمام الخميني، ۲۰۱۷: ۸) و پاره گفتار (۲۷): «بلکه از فرهنگ و ادب و صنعت و ابتکار اگر داشتیم، نویسندگان و گویندگان غرب و شرق زده بی‌فرهنگ، آن‌ها را به باد انتقاد و مسخره گرفته و فکر و قدرت بومی ما را سرکوب و مایوس نموده و می‌نمایند و رسوم و آداب اجنبی را هر چند مبتذل و مفتضح باشد با عمل و گفتار و نوشتار ترویج کرده و با مداحی و ثناجویی آن‌ها را به خورد ملت‌ها داده و می‌دهند» (امام خمینی، ۱۳۸۸: ۵۵)، «بل أن الأمر بلغ حدّاً جعل الكتاب والخطباء الجهلة المأسورين للغرب أو الشرق يتناولون بالانتقاد والسخرية ويدمرون كل ما لدينا من الثقافة والأدب والصناعة والإبداع للقضاء على فكرنا وإمكاناتنا الذاتية وزرع اليأس والقنوط لدينا، مروجين - بدلاً من ذلك - للعادات والتقاليد الأجنبية - رغم انحطاطها وابتذالها - وذلك بالقول والكتابة والسلوك العلمي. فقد مارسوا نشر ذلك بين الشعوب بامتداحه والثناء عليه» (الإمام الخميني، ۲۰۱۷: ۳۷).

عناصر فرهنگ محور متن مبدأ (= آخوند؛ آن‌ها را به خورد ملت‌ها داده و می‌دهند) با استفاده از راهکار دگرگویی به «عالم دین» و «فقد مارسوا نشر ذلك بين الشعوب» تعریف شده‌اند. انتقال معنا در قالب این راهکار، معمولاً بر انتقال صورت ترجیح داده می‌شود؛ به همین دلیل، تخریب متن اصلی در زبان مقصد گریزناپذیر خواهد بود.

عدم تخریب اصطلاح فرهنگ محور در تعریف پاره گفتار (۲۸): «آخوندها» (امام خمینی، ۱۳۸۸: ۱۶)، «المعمین» (الإمام الخمينی، ۲۰۱۷: ۹). واژه متن مبدأ (= آخوند) و معادل آن در متن مقصد (= المعمین) که در زبان فارسی نیز مرسوم است از کاربرد مشترک در گونه های معیار و غیر معیار فارسی برخوردار هستند. بر همین اساس، رویکرد فرهنگ محور متن مبدأ در زبان مقصد از تخریب در امان مانده است.

۳-۱۲. تخریب عبارت ها و اصطلاحات

برمن جایگزینی یک اصطلاح یا ضرب المثل با معادل آن در زبان مقصد را نوعی قوم گرایی می داند (Berman, 2004: 287). به عقیده وی، اصطلاحات و ضرب المثل های زبان بومی معمولاً در زبان های دیگر، معادل هایی دارند، اما باید دانست که معادل ها با اصل برابر نیستند (احمدی، ۱۳۹۲: ۱۱). به گفته برمن، بازی با تعادل در واقع حمله و ضربه زدن به گفتمان اثر بیگانه است؛ بنابراین نام بیمارستان روانی معروف Bedlam در لندن که در یک اصطلاح انگلیسی از جوزف کنراد^۱ آمده است را نباید به Charenton که بیمارستانی مشابه در فرانسه است ترجمه نمود، زیرا این کار، متن مقصدی ایجاد می کند که تولید کننده شبکه جدیدی از ارجاعات فرهنگی فرانسوی است (ماندی، ۱۳۹۴: ۲۸۷). ترجمه ضرب المثل ها نیز همین گونه است. برای مثال، عبارت های جهان به کسانی تعلق دارد که صبح زود از خواب برمی خیزند (فرانسوی)؛ صبح زود طلا در دهان دارد (آلمانی)؛ پرندة صبحگاهی سروده اش رساتر است (روسی)؛ و خداوند به کسی که سحرخیز است کمک می کند (اسپانیایی) با وجود مضمون مشترک نمی توانند جایگزین یکدیگر شوند (برمان، ۲۰۱۰: ۹۰-۹۱).

عدم تخریب ضرب المثل در تعریف پاره گفتار (۲۹): «اشك تمساح می ریزند و شما را عصبانی کرده به مخالفت برمی انگیزانند» (امام خمینی، ۱۳۸۸: ۱۱۴)، «یذرفون دموع التماسیح لاستفزازکم و دفعکم للمعارضة» (الإمام الخمينی، ۲۰۱۷: ۸۱-۸۲). کاربرد مستقیم ضرب المثل ها در وصیت نامه سیاسی-الهی امام خمینی (ره) تنها همین یک مورد است که در

1. Conrad, J.

زبان عربی هم رواج دارد؛ بنابراین فرآیند تعریب متن اصلی با تخریب عبارت‌ها و اصطلاحات (= ضرب‌المثل‌ها) مواجه نیست. در تأیید و نیز تأکید این مطلب باید اشاره کرد که در زبان‌های همجوار و شبیه هم، نظیر فارسی و عربی، اشکال فرهنگی و زبانی به هم نزدیک بوده و متعاقب آن، یافتن شباهت‌های مضمونی، بین آن‌ها امکان‌پذیر است (عوض، ۱۴۰۱: ۸۷). بر همین اساس، اصطلاح «اشک تمساح» یا اشک ریاکارانه، بدون تخریب (= جایگزینی یا معادلیابی) به «دموع التماسیح» تعریب شده است.

۳-۱۳. پاک‌سازی از انباشتگی‌های زبانی

مترجم در این گرایش معمولاً رد پای صورت‌های مختلف زبانی‌ای را که در متن مبدأ همزیستی دارند، محو می‌کند (Berman, 2004: 287). منظور برمن از انباشتگی‌های زبانی، لهجه‌ها و گویش‌هایی است که به موازات زبان استاندارد در متن حضور دارند؛ حذف لهجه‌ها و گویش‌ها در واقع ضربه زدن به خصلت چندصدایی متن مبدأ است (احمدی، ۱۳۹۲: ۱۲). تنوع زبانی کوه جادویی^۱ اثر توماس مان^۲ مثال خوبی از تنوع زبان‌ها ارائه می‌دهد که موریس بتز^۳ مترجم، توانسته تا اندازه‌ای آن را در گفت‌وگوهای بین قهرمان داستان، هانس کسترپ^۴ و معشوقه‌اش، مادام شوשא^۵ حفظ کند. هر دوی آن‌ها در متن اصلی با هم به فرانسه صحبت می‌کنند و آنچه جذاب است، این است که زبان فرانسه مرد آلمانی، همان فرانسه‌ای نیست که خانم جوان روسی صحبت می‌کند. این دو نوع فرانسه به ویژه فرانسه خانم جوان روس در ترجمه جلب نظر می‌کند. موریس بتز به اندازه کافی اجازه داده زبان آلمانی توماس مان در متن انعکاس یابد؛ برای اینکه سه نوع فرانسه بتواند از هم متمایز شده، و هر یک بیگانگی خاص خود را حفظ کند. این موفقیتی نادر است؛ زیرا اکثر اوقات، ترجمه این انباشتگی نگران‌کننده را پاک‌سازی می‌کند (برمان، ۲۰۱۰: ۹۲). وصیت‌نامه سیاسی-الهی امام خمینی(ره) از تنوع زبانی مدنظر، تهی است؛ بنابراین در فرآیند تعریب با چالش پاک‌سازی از انباشتگی‌های زبانی مواجه نشده است.

1. La montagne magique
2. Mann, Th.
3. Betz, M.
4. Castorp, H.
5. Chauchat, M.

بحث و نتیجه‌گیری

نقش آفرینی گرایش‌های تغییر شکل‌دهنده متن مبدأ در فرآیند ترجمه/ تعریب، تابع سه عامل است؛ نخستین عامل به گرایش‌ها و ظرفیت وجودی و شرح وظایف هر یک از آن‌ها برمی‌گردد؛ برای مثال، «خردپروری»، «اصالت‌بخشی» و «همسان‌سازی» در مقایسه با سایر گرایش‌ها از قدرت بیشتری برای تغییر شکل متن مبدأ در ترجمه برخوردار هستند. دومین عامل، مترجم است؛ ترجمه همیشه نتیجه فعالیت یک فاعل است، این فاعل ترجمه‌کننده در کار ترجمه با مجموعه‌ای از انتخاب‌ها و همچنین قیدوبندهای گریزناپذیر مواجه است. فاعل را معمولاً با یکسری از پسوندهای توصیفی، نظیر تک (به معنای یک نفر بودن)، متفکر و آزاد می‌شناسند. تک بودن به این معنا است که مترجم در کار خود از دیگران متمایز است و واکنش‌های وی نسبت به هنجارهای زبانی و دستوری و جنبه‌های بیانی و ضرب‌آهنگ‌های دو زبان با دیگران یکسان نیست. مترجم فاعلی متفکر است؛ او به انتخاب معادل‌ها و نیز یافتن راه‌حل مسائل و مشکلات نامعمول ترجمه می‌اندیشد. مترجم در قبال متن، تقیدهایی (نظیر قواعد دستوری) دارد که باید آن‌ها را در نظر بگیرد و رعایت کند، اما همزمان، او در مسیر ترجمه آزاد است که تغییراتی را در جهت بهبود متن ترجمه شده اعمال کند. نزد برخی از مترجم‌ها این اختیار تا سرحد تغییر صورت متن اصلی پیش می‌رود.

ناشر الوصیة الإلهیة السیاسیة للإمام الخمینی قُدس سرّه یک ترجمه ممتاز از وصیت‌نامه حضرت امام(ره) ارائه داده است که با هنجارهای زبان عربی کاملاً همخوانی دارد. برای مثال، ساختار اغلب درختی و متراکم متن مبدأ، جای خود را به یک ساختار خطی، متوالی و منطقی در مقصد داده است.

سومین عامل، متوجه ژانر متن مبدأ است؛ ژانر یا گونه متن می‌تواند در پذیرش و نمایش گرایش‌های تغییر شکل‌دهنده مؤثر باشد. برای مثال، وصیت‌نامه سیاسی-الهی حضرت امام(ره) از انباشتگی‌های زبانی تهی است و از این رو دلیلی برای پاک‌سازی آن از چندزبانگی وجود ندارد؛ این سخن به معنای وضعیت متفاوت متون از یکدیگر در فرآیند ترجمه است.

مترجم در تعریف وصیت‌نامه سیاسی-الهی امام خمینی (ره) ناچار است انتخاب کند که ترجمه‌ای معطوف به خواننده و متن مقصد انجام دهد یا اینکه بکوشد به متن اصلی وفادار مانده و نزدیک به آن حرکت کند. این دو گزینه آن‌چنان از هم جدا هستند که توصیه می‌شود مترجم تنها یکی را با دقت و جدیت دنبال کند؛ زیرا هرگونه آمیزش یا برگزیدن راهی میانه بین این دو ممکن است مخاطره‌آمیز باشد و نتیجه‌ای ناراضی‌کننده به بار آورد؛ در این صورت، می‌توان انتظار داشت که دیدار مؤلف و خواننده به طور کامل ناموفق باشد و ترجمه را با شکست مواجه سازد. اکنون این سؤال مطرح می‌شود که مترجم بهتر است به کدام کرانه نزدیک شود: مبدأ یا مقصد؟ معمولاً توصیه می‌شود مترجم، خود را به خواننده و جامعه مقصد نزدیک سازد؛ زیرا ترجمه با ایده نسخه‌برداری لفظ به لفظ از متن مبدأ با چالش عدم دریافت در جامعه مقصد مواجه خواهد شد و حتی ممکن است جامعه مقصد این ترجمه را قبول نکند؛ بنابراین، بهتر است مترجم بین وفاداری به هنجارهای مبدأ یا مقصد، وفاداری به مقصد را انتخاب کند؛ زیرا ترجمه او نه در جامعه مبدأ، بلکه در جامعه مقصد است که خواننده می‌شود. با این توضیحات، هدف مترجم از کاربرد گرایش‌های تغییر شکل‌دهنده متن مبدأ در تعریف وصیت‌نامه سیاسی-الهی امام خمینی (ره) کاملاً روشن است.

ده گرایش از مجموع سیزده گرایش تغییر شکل‌دهنده متن مبدأ در شیوه تعریف وصیت‌نامه سیاسی-الهی امام خمینی (ره) نقش داشته‌اند:

۱- خردپروری: این گرایش با جابه‌جایی صفت‌ها، ابدال اسم به فعل، کاهش زنجیره واژگانی، تغییر محل فعل‌ها و تبدیل جمله‌های اسمیه به فعلیه، حذف واژه تکراری، افزودن یا حذف کردن حرف عطف، تبدیل حالت مجهول به معلوم و برعکس و تبدیل جمله پیچیده به جمله‌های ساده از قوی‌ترین تأثیر بر تغییر شکل متن وصیت‌نامه حضرت امام (ره) در تعریف برخوردار بوده است و افزون بر این‌ها موارد دیگری به ویژه از فهرست دستور زبان می‌توان یافت که به عنوان خردپروری در نظر گرفته شود.

۲- شفاف‌سازی: گرایش به شفاف‌سازی در تعریف وصیت‌نامه حضرت امام (ره) به دو روش صورت گرفته است؛ نخست، عنصر متن مبدأ پس از تطبیق با دستور زبان عربی در متن

مقصد تصریح شده است و دوم، مفهوم عنصر متن مبدأ در مقصد مدنظر قرار گرفته و تعریف شده است.

۳- تطویل: این گرایش در تعریف وصیت‌نامه حضرت امام (ره) از دو روش مترادف‌نویسی و تبدیل واژه به جمله تبعیت کرده است. نقطه مشترک هر دو روش، متن‌افزایی بی‌مورد در مقصد است.

۴- اصالت‌بخشی: گرایش اصالت‌بخشی به معنای بازنویسی وصیت‌نامه حضرت امام (ره) به زبان عربی است. در این بازنویسی، آراسته‌سازی متن مقصد و زیباتر جلوه دادن آن از متن مبدأ از طریق بازنگری در زنجیره واژگان و استفاده از علائم سجاوندی مدنظر بوده است.

۵- فقرزدگی کیفی: گرایش به فقرزدگی کیفی در تعریف وصیت‌نامه حضرت امام (ره) گریزناپذیر است؛ زیرا این گرایش ناظر به شکل واژه در زبان است. در این میان، با کنار گذاردن واژگانی که زبان‌های فارسی و عربی از یکدیگر قرض گرفته‌اند در سایر واژگان نمی‌توان فقرزدگی کیفی را جبران نمود.

۶- همسان‌سازی: گرایش به همسان‌سازی در واقع به معنای بازنگری و ویراستاری متن اصلی قبل از ترجمه است تا بدین وسیله متن موافق با سلیقه مترجم آماده ترجمه شود. بر همین اساس، بخش زیادی از تغییر شکل متن وصیت‌نامه حضرت امام (ره) در تعریف به دلیل گرایش به همسان‌سازی اتفاق افتاده است.

۷- تخریب ضرب‌آهنگ‌ها: تخریب یاد شده در فرآیند تعریف وصیت‌نامه حضرت امام (ره) اغلب به دو دلیل صورت گرفته است؛ نخست، کاربرست علائم سجاوندی متفاوت از متن اصلی، نظیر گیومه‌ها، پرانترها و خطوط تیره به منظور میان‌جمله‌سازی و دوم، اجرای تغییرات گسترده در بافت متن مبدأ.

۸- تخریب شبکه دال‌ها و معانی ضمنی: این تخریب به دلیل ترجمه نشدن برخی از دال‌ها یا واژگان کلیدی شبکه‌های گفتمانی متن اصلی اتفاق می‌افتد. تعریف وصیت‌نامه حضرت امام (ره) نیز در ابعادی محدود، دچار تخریب شبکه دال‌ها و معانی ضمنی شده است.

۹- تخریب گرایش‌های نظام‌مند: گرایش تخریب گرایش‌های نظام‌مند، نشانه بدبینی آنتوان برمن به مترجم‌ها و نیز منفی‌نگری‌اش نسبت به ترجمه است. وی در قالب این گرایش، متن مقصد را به دلیل کاربرست گرایش‌های ریخت‌شکنانه، تهی از نظام‌مندی اصیل متن مبدأ

در نظر گرفته است. با این توضیحات، تعریب وصیت‌نامه حضرت امام(ره) نیز با تخریب گرایش‌های نظام‌مند مواجه است.

۱۰- تخریب یا بدیع‌سازی شبکه‌های زبان بومی: این تخریب، نتیجه نادیده انگاشتن یا حذف زبان‌های بومی و اصطلاحات فرهنگ‌محور متداول در گونه‌های بومی و محلی از زبان معیار است و بدیع‌سازی نتیجه متمایز کردن (= مورب‌نویسی؛ بلدنویسی) عناصر زبان بومی در زبان نوشتاری معیار است. تعریب وصیت‌نامه حضرت امام(ره) در چهارچوب مورد بحث، تنها به دلیل دگرگویی برخی از اصطلاحات فرهنگ‌محور با تخریب در شبکه گفتمانی مواجه شده و بدیع‌سازی در این زمینه نقشی ندارد.

سه گرایش از مجموع سیزده گرایش تغییر شکل‌دهنده متن مبدأ در شیوه تعریب وصیت‌نامه سیاسی-الهی امام خمینی(ره) نقش نداشته‌اند:

۱- فقرزدگی کمی: موردی که نشان دهد مترادف‌ها یا تنوع واژگانی مرتبط با یک معنای ویژه در وصیت‌نامه حضرت امام(ره) تنها با یک واژه تعریب شده و این واژه به جای همه آن‌ها به کار رفته است، پیدا نشد.

۲- تخریب عبارت‌ها و اصطلاحات: بر من در توضیح این گرایش بر دو موضوع متمرکز است؛ نخست، نقش اسامی خاص در گفتمان متن مبدأ و دوم، مترادف نبودن ضرب‌المثل‌ها با یکدیگر. وی حذف این موارد و جایگزین کردن آن‌ها با موارد بومی را نشانه تخریب عبارت‌ها و اصطلاحات متن اصلی در ترجمه دانسته است. مطالعه و تحلیل وصیت‌نامه حضرت امام(ره) نشان داد که متن مبدأ در فرآیند تعریب با بومی‌سازی عبارت‌ها و اصطلاحات مواجه نشده و گفتمان آن از تخریب در امان مانده است.

۳- پاک‌سازی از انباشتگی‌های زبانی: این گرایش درصدد حذف تنوع زبانی متن مبدأ در فرآیند ترجمه است. این گرایش در تعریب وصیت‌نامه حضرت امام(ره) فرصتی برای نقش‌آفرینی نداشته است؛ زیرا زبان متن وصیت‌نامه حضرت امام(ره) با تنوع زبانی مواجه نیست.

تعارض منافع

تعارض منافع ندارم.

ORCID

Jalal Abidan

<https://orcid.org/0009-0001-9809-1494>

Morteza Zare Beromi

<https://orcid.org/0000-0002-4113-7850>

منابع

- احمدی، محمد رحیم. (۱۳۹۲). آنتوان برمن و نظریه گرایش‌های ریخت‌شکنا نه؛ معرفی و بررسی قابلیت کاربرد آن در نقد ترجمه. فصلنامه نقد زبان و ادبیات خارجی، ۶(۱)، ۱-۱۹. اسکمل، کلر. (۱۴۰۰). راهبردهای ترجمه در اخبار جهانی. مترجم قدرت حسنی. چاپ اول. دامغان: دانشگاه دامغان.
- الإمام الخميني، روح الله. (۲۰۱۷). الوصية الإلهية السياسية للإمام الخميني قُدس سره. الطبعة الأولى. بيروت: دار الولاة.
- امام خمینی، روح الله. (۱۳۸۸). چراغ راه: وصیت‌نامه سیاسی-الهی امام خمینی (ره). توضیحات احسان بابایی. چاپ اول. قم: انتشارات کلمه الحق.
- امیریان، طیب. (۱۴۰۰). بررسی ترجمه عربی عیناها طبق الگوی ریخت‌شکنا نه برمن. نشریه پژوهش‌نامه انتقادی متون و برنامه‌های علوم انسانی، ۲۱(۲)، ۱-۲۲. [DOI: <https://doi.org/10.30465/crtls.2020.29509.1727>]
- برمان، أنطوان. (۲۰۱۰). الترجمة والحرف أو مقام البعد. ترجمة وتقديم عزالدین الخطابی. مراجعة جورج كتورة. الطبعة الأولى. بيروت: المنظمة العربية للترجمة.
- برمان، آنتوان. (۱۳۹۷). ترجمه و جزء کلمه یا بیوتوته در دوردست. ترجمه فاطمه عشقی. چاپ اول. تهران: انتشارات ماهریس.
- ترادگیل، پیتر. (۱۳۷۶). زبان‌شناسی اجتماعی: درآمدی بر زبان و جامعه. ترجمه محمد طباطبایی. چاپ اول. تهران: انتشارات آگاه.
- جواهری، سید محمدحسن. (۱۳۹۵). روش‌شناسی ترجمه قرآن کریم. چاپ چهارم. قم: انتشارات پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
- رضایی، والی. (۱۳۸۳). زبان معیار چیست و چه ویژگی‌هایی دارد؟. نامه فرهنگستان، ۶(۳)، ۲۰-۳۵. ریکور، پل. (۱۳۹۲). درباره ترجمه. ترجمه م. کاشیگر. چاپ اول. تهران: انتشارات افق.
- صفوی، کورش. (۱۳۹۹). واژه. چاپ اول. تهران: انتشارات علمی.
- عوض، یوسف نور. (۱۴۰۱). متن‌شناسی و نظریه ترجمه. ترجمه کاظمی، فاطمه؛ زارع برمی، مرتضی و مهدیان طریقه، روح اله. چاپ اول. خرم‌آباد: انتشارات دانشگاه لرستان.

فارسیان، محمدرضا و اسماعیلی، نسرین. (۱۳۹۶). بررسی آخرین ترجمه رمان بیگانه بر اساس سیستم تحریف متن آنتوان برمن. نشریه نقد زبان و ادبیات خارجی، ۱۴(۱۸)، ۱۵۱-۱۶۹.

ماندی، جرمی. (۱۳۹۴). معرفی مطالعات ترجمه نظریه و کاربردها. ترجمه علی بهرامی و زینب تاجیک. چاپ دوم. تهران: انتشارات رهنما.

نیازی، شهریار؛ اصغری، جواد و هاشمی، انسیه سادات. (۱۳۹۹). بررسی کارآمدی الگوی برمن در ارزیابی ترجمه قرآن: مورد مطالعه گرایش منطقی سازی. فصلنامه زبان پژوهی، ۱۲(۳۶)، ۱۱۱-۱۳۸. [DOI: <https://doi.org/10.22051/jlr.2019.24400.1654>]

English References

- Berman, A. (1984). *L'épreuve de l'étranger: Culture et traduction dans l'Allemagne romantique*. Paris: Editions Gallimard.
- Berman, A. (1985). La traduction comme épreuve de l'étranger". *Texte*. 4 (1985). 67-81.
- Berman, A. (1992). *The Experience of the Foreign: Culture and Translation in Romantic Germany*. Translated by Heyvaert, S. Albany: State University of New York.
- Berman, A. (1999). *La traduction et la lettre ou l'auberge du lointain*. Paris: Editions du Seuil.
- Berman, A. (2004). Translation and the trials of the foreign. translated by Venuti, L. in L. Venuti (ed.). 276-289.
- De Schloezer, B. (1972). *Laguerreet la paix*. Paris: Gallimard.
- Dryden, J. (1989). Metaphrase, Paraphrase and Imitation. in *Andrew Chesterman* (ed.) (1989). 7-12. Originally appeared as *the Preface to Ovid's Epistles, Translated by Several Hands*, also in T. R. Steiner (1975). 68-72.
- Gresset, M. (1983). De la traduction de la métaphore littéraire à la (8) traduction comme métaphore de l'écriture. *Revue Française d'études américaines*. p. 517.
- Pedersen, J. (2005). "How is Culture Rendered in Subtitles?". In *Proceedings from Mutra 2005: Challenges of Multidimensional Translation*. Saarbrücken. 1-18.

Translated References to English

- Ahmadi, M. R. (2013). An introduction to the Deconstructive Trends of Antoine Berman". *Journal of Critical Language and Literary Studies*, 6(10), 1-19. [In Persian]
- Al-Imam Al-Khomeini, R. (2017). *Al-Imam Al-Khomeini's Religious Political will*. First edition. Beirut: Al-Walaa. [In Arabic]

- Amirian, T. (2021). Study of Arabic Translation of Her Eyes According to Bremen's Deconstructive Method". *Journal of Critical Studies in Texts and Programs of Human Sciences*, 21(2): p. 1-22. [DOI: <https://doi.org/10.30465/crtls.2020.29509.1727>][In Persian]
- Awad, Y. N. (2023). *Textology and translation theory*. Translated by Kazemi, F., Zare Bormi, M. and Mahdian Torghabeh, R. First edition. Lorestan: Lorestan University Publishing. [In Persian]
- Berman, A. (2010). *La traduction et la lettre ou l'auberge du lointain*. Translated and presented by Ezzedine Al-Khattabi. Review by George Katura. First edition. The Arab Organization for Translation. [In Arabic]
- Berman, A. (2017). *La traduction et la lettre ou l'auberge du lointain*. Translated by Fatima Eshghi. First edition. Tehran: Mahris Publishing. [In Persian]
- Farsian, M. R. and Esmaeili, N. (2018). Scrutinizing the latest translation of the novel "Alien" according to the text distortion system of Antoine Berman. *Journal of Critical Language and Literary Studies*, 14(18): p. 151-169. [In Persian]
- Imam Khomeini, R. (2009). *Light of the way: Imam Khomeini's Political Religious will*. Description by Ehsan Babaei. First edition. Qom: Kalamat al-Haqq Publishing. [In Persian]
- Javaheri, S. M. H. (2016). *Methodology of translation of the Holy Quran*, fourth edition. Qom: Research Institute of Hawzah and University Publishing. [In Persian]
- Meschonnic, H. (1973). *Pour la poétique*. Vol 2. paris: Gallimard. Le chemin.
- Munday, J. (2014). *Introducing Translation Studies: Theories and Applications*. Third edition. Translated by Bahrami, A. and Tajik, Z. second edition. Tehran: Rahnama Publishing. [In Persian]
- Niazi, Sh., Asghari, J. and Hashemi, E. S. (2020). A Study of the Efficiency of Berman's Model in the Assessment of Quran Translation; A case study of Rationalization tendency. *Journal of Language Research*, 12(36): p. 111-138. [DOI: <https://doi.org/10.22051/jlr.2019.24400.1654>] [In Persian]
- Rezaei, V. (2004). What is standard language and what are its characteristics?. *Journal of Nameh-ye Farhangestan*. 6(3): p. 20-35. [In Persian]
- Ricoeur, P. (2013). *About translation*. Translated by Kashigar, M. First Edition. Tehran: Ofoq Publishing. [In Persian]
- Safavi, K. (2020). *Word*. First edition. Tehran: Elmi Publishing. [In Persian]
- Scammell, C. (2021). *Translation strategies in global news: what Sarkozy said in the suburbs*. Translated by Hasani, Gh. First edition. Damghan: Damghan University Publishing. [In Persian]

Trudgill, P. (1997). *Sociolinguistics: an introduction to language and society*.
Translated by Mohammad Tabatabai. First edition. Tehran: Agah
Publishing. [In Persian]

استناد به این مقاله: عیدان، جلال و زارع برمی، مرتضی. (۱۴۰۲). کاربرد الگوی آنتوان برمن در تحلیل تعریب وصیت‌نامه سیاسی-الهی امام خمینی (ره) با نگرش به گرایش‌های تغییر شکل دهنده متن مبدأ. *دوفصلنامه پژوهش‌های ترجمه در زبان و ادبیات عربی*، ۱۳(۲۹)، ۱۰۷-۱۴۴. doi: 10.22054/RCTALL.2024.74338.1679

Translation Researches in the Arabic Language and Literature is licensed under a Creative Commons Attribution-Noncommercial 4.0 International License.